

PAPER DETAILS

TITLE: Avrupa Birliği'nin Kultur ve Görsel-İsitsel Medya Politikaları: Kultur Kalesi Olusturmanın Zorlukları

AUTHORS: Sermin TEKINALP

PAGES: 113-134

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2332856>

Avrupa Birliği'nin Kùltùr ve Gùrsel-İşitsel Medya Politikaları: Kùltùr Kalesi Oluşturmanın Zorlukları

Cultural and Audio-Visual Policies of European Union: Difficulties of Forming

A Castle of Culture

şermin TEKİNALP

Prof. Dr. , Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakùltesi

Abstract

In this speculative article, some implications of European Union policies for cultural plurality and media environment of ethnic minorities within member states of the EU are given. It is argued that the the European Union can not of itself sustain the poli tical fabric which can guarantee both the intended market conditions and social and cultural agenda for necessary integration with "the others" both within and beyond the boundaries of the EU. The economic imperatives of the World conditions, expanded nationalism of the member states and aspiration of establishing a supra national European state have made the EU ill-suited to the poli tically and culturally representing its de facto diversity. My argument suggests that EU has singularly failed to begin communication policies for multi-ethnic communication environment. The article also points out new suggestions for the community relations and communication for a better Europe and world.

Özet

Bu yorumsal makalede, Avrupa'da AB üyesi ÷lkelerdeki etnik azınlığın medyadaki durumu ile kùltürel çoğulculuk kapsamındaki AB politikalarına ilişkin bazı düşünceler ortaya konmaktadır. Makalede Avrupa Birliği'nin hem kendi içinde hem de dışında kendiliğinden, hem istenen pazar koşullarını hem de AB içinde ve dışında "diğerleri" ile gereken bütünleşmeyi sağlayacak sosyal ve kùltürel gündemi güven altına alabilecek siyasal bir dokuyu destekleyemeyeceği tartışılmaktadır. Dünya koşullarının ekonomik dayatmaları, üye ÷lkelerde gelişen milliyetçilik ve uluslarüstü bir Avrupa devleti yaratma özlemi AB'yi gerçekte var olan çoğulculuğu yansıtmaya elverişsiz hale sokmaktadır. Tartışma, AB'nin tek başına çoğulcu bir etnik ortam yaratacak siyasaları başlatmayı başaramadığını düşündürmektedir. Makale aynı zamanda daha iyi bir Avrupa ve dünya için topluluk ilişkileri ve iletişim üzerine yeni düşünceler ortaya koymaktadır.

Gùrsel-İşitsel Siyasalar, Çoklu Etnik Ortam, Ulusal-üstü Avrupa Devleti/ Audio-Visual Policies, Multi-Ethnic Environment, Supranational European State

1.Giriş

1980'lerde ekonomik sorunlardan başını kaldırıp ciddi olarak kültür sorunlarına yönelen Avrupa Birliği (AB), geliştirilecek kültür politikalarının Birliğin güçlenmesini ve yeniden yapılanmasını sağlayacağını önemle altını çizmeye başlamıştır. Bir başka anlatımla, Avrupalılık bilincinin öncelikle gençlere çok iyi anlatılmasının ve üye devletlerin vatandaşlarına kendi ulusuna aidiyet duygusunun ötesinde Avrupa vatandaşlığı bilincinin yerleştirilmesini sağlayacak politikaların üretilmesi gerekliliğini geç de olsa kavramış ve bu konuda bu makalemizin konusu olan tartışmaları yaratacak politikalar üretmeye başlamıştır. Bu politikaların merkezinde kitle iletişim araçlarının, özellikle sinema ve televizyonun öncelikle Avrupalılaşması, sonra da Avrupalılaştan bu sektörün bir süper Avrupa devleti idealine hizmet etmesi fikri yatar. Sinema ve televizyonun kültür üreten ve çeşitli kültürel gruplara en kolay ulaşan araçlar olarak kabul edilmesi bunları kültür politikaları içinde merkezi bir konuma yerleştirmiştir. Televizyonun kültürel bir misyon yüklenmesi yalnız AB'de değil, hemen hemen bütün toplumlarda yerleşmiş ortak bir kanıdır. Burada sorulması gereken soru Avrupa Birliğini oluşturan ulusların ötesinde, bu ulusları tek bir birlik şemsiyesi altında toplayacak kültür politikalarının temelinde yatan "biz" ve "ötekiler" düşüncesinin, birbirinin içine girmiş bir dünyada nasıl gerçekleştirileceği ve bu süreçte hangi ortak insanlık değerlerinin feda edileceği ve bu düşün gerçeğeleşmesi durumunda böyle bir birliğin yaşayıp yaşayamayacağı sorunudur.

Bu makaleyi yazarken temel varsayımımız, AB medya politikalarındaki kültürel, sosyal ve siyasal çoğulculuk çıkmazının gerisinde ulus devletlerin ve AB'nin ayrımcı çifte standartlarının yattığı ve AB'nin değişen dünya koşullarına karşın hala süper Avrupa Devleti kurma düşünün arkasında olduğudur. Sonuç kısmında ise böyle bir idealin sakıncaları ve neler yapılabileceği tartışılacaktır.

Bu sorunu irdelemek için öncelikle Avrupa kültürünü içine alan kültür, ulusal kültür, kolektif kültür, azınlık kültürü gibi tanımları klasik ve eleştirel bir gözlükle gözden geçirmek istedik. Daha sonra Avrupa kültür politikalarının neye hizmet ettiğini ve bu politikaların merkezindeki temel fikri besleyen görsel işitsel

kültür politikalarının içeriğini ve çıkmazlarını tartışmaya çalıştık. Amacımız, Avrupa merkezli bu kültür ve görsel işitsel medya politikalarını irdelerken, AB'ye tam üyelik mücadelesi içindeki Türkiye'nin farklı bir kültürden olduğu için Avrupa tarafından dışlanması AB'nin kendi kültür politikalarıyla neden çeliştiğini ortaya koymaktır. Bu irdelemeyle birlikte AB'nin kültür politikalarının genel felsefesine uygun olarak asıl sorunun Türkiye değil, bir algılama veya olgulara bakış sorunu olduğunu vurgulanmaktadır.

2.Kültür, Ulusal Kültür, Kollektif Kültür Tartışmaları

115

Kültür kavramı hem içerik hem de kapsam olarak birçok tanımla açıklanmaya çalışılmıştır. En kapsayıcı tanım olarak Güvenç'in (1984:95) "kültür, bir toplumun ya da toplumların birikimli uygarlığıdır" ile "kültür, belli bir toplumun kendisidir" ifadelerini kabul edebiliriz. Kültür, içgüdüsel ve kalıtsal değil, her bireyin doğduktan sonra yaşam süreci içinde kazandığı alışkanlıklardır. Bu nedenle geçmişi vardır, tarihidir; geleceği vardır, sürekli ve değişkendir; toplum içinde kazanılır, toplumsaldır. Kültür, aynı çevre içinde doyum sağlayıcıdır, bütünleştirici ve uyumlaştırıcıdır.

Marx'ın kültür tanımı da diğerlerinden pek farklı değildir: "Kültür, doğanın yarattıklarına karşılık, insanoğlunun yarattığı herşeydir." (Taylor'dan aktaran Güvenç:102). Marx üretim ilişkileri içindeki karmaşık değerler sistemi üzerine kurulan ve özümseyen kültürün bir taraftan doğaya ve insana olan egemenliği ve yaratıcılığı artırdığını diğer taraftan da yanlış bilinç oluşturarak sisteme uyumlaştırdığını savunur.

Kültürün genelde insanın yarattığı herşey anlamı üzerinde bir uzlaşma olmasına karşın, kültürün birbirinden farklı toplumsal, ulusal, öznel ve bireysel anlamları üzerinde fazla bir uzlaşma olduğunu söyleyemeyiz. Popüler kültür, halk kültürü, kitle kültürü, ulusal kültür, yüksek kültür gibi terimler üzerinde çok düşünülmüş, tartışılmış ama bugüne kadar herkesin kabul edeceği bir açıklama getirilememiştir. Bu kavramların açıklanmasına açıklamayı yapanın ideolojik görüşü damgasını vurmuştur. Örneğin, klasik liberal piyasa savunucuları popüler kültürü halkın yarattığı halk kültürü olarak kabul ederler ve nüfusun çoğunluğunu oluşturan ortalama halkın beğendiği her şeyi popüler olarak kabul edip göklere çıkarırlar. Diğer taraftan, işçi sınıfını toplumun temel taşı olarak gören kesimler, popüler kültürü, işçi sınıfının kültürü olarak görür ve serbest piyasa savunucuları gibi ona olumlu bir anlam yüklerler. Her ikisinde de popüler kültür, halkın bağrından çıkmış kültür olarak kabul edilir. Toplumun hali vakti yerinde seçkin aydın ke

simi ise, popüler kültürü düzensiz, cahil, ayak takımının kültürü olarak kabul eder ve seçkin kültürü (seçkin sanat ürünleri) savunur. Başka bir grup aydın, popüler kültüre nitelikten yoksun kitle toplumu bağlamında kitle kültürü anlamını yükler. Bazıları için de popüler kültür, kitle kültüründen farklıdır. Kitle kültürü kültür endüstrisini yöneten politik ve ekonomik elitin fabrikasyon olarak ürettiği, kitleleri bağımlılaştıran, uyuşturan ve dayatılan bir kültürdür. Bu görüşü paylaşımlar halk kültürünü kitle ve popüler kültürden ayırarak onu, halkın yaratıcılığı ile doğal olarak gelişen bir süreç olarak tanımlarlar.

Bütün bunlar toplumsal kültür konusunda şimdiye kadar bir uzlaşma sağlanamadığını göstermektedir. Ancak bizim asıl konumuz, Avrupa Birliği'nin kültürel bir birlik oluşturma çabalarının temelini oluşturan ve özünde siyasal ideolojik bir anlam barındıran ulusal kültür ve kolektif kültür alanındaki farklı görüşlerdir. Bu farklılık Avrupa Birliğini iki ayrı biçimde değerlendirmeye yol açarken, Türkiye -AB ilişkilerine farklı bir değerler sistemi içinden bakmamıza yol açacaktır.

Bu tartışmayı yaparken de kimin konuştuğu sorusu önümüze gelir ve farklı ideolojik yelpazenin içinde birçok farklı görüş açıları çıkar. Ulusal kimlik, bir ulusu oluşturan insanlara ulusal aidiyet vermenin bir yoludur; ideolojik bir anlamı varsa da tamamen ideolojik değil, psikolojiktir (Tomlinson 1999:107). Ulus devletler dünyayı oluşturan en önemli ekonomik ve politik birlikler olarak bilinçli bir kültürel inşa süreci içinde gelişirler. Bu inşa sürecinin tamamen ideolojik olduğunu söylemek yanıltıcı olur. Bu süreci bir zamana ve mekana hapsetmek ve orada dondurmak da yanıltıcı olabilir, çünkü ulusal kimlik inşasında geçerli olan ideoloji dışında, çok derinlere kök salmış bazı psikolojik süreçler (inançlar, gelenekler, yaşam biçimlerinin dayattığı psikolojik oluşumlar vb.) vardır.

Bu noktada sorulması gereken asıl soru, ulusal kültürün gerçekten neyi temsil ettiği sorusudur. Bu soru bizim tezimizin de odak noktasını oluşturur. Ulusal kültür ve bu bağlamda kültür emperyalizmi sorunları UNESCO'da yıllarca hararetle tartışılmıştır. Ulusal kültür konusunu ideolojik ve hayali bir dayatma olarak kabul eden Tomlinson, UNESCO'daki ulusal kültür tartışmalarında, küresel ilişkilerin içindeki ulusları mahalli olarak ayrıcalıklı bir yere koymak ve onu korumaya almanın mücadelesinin verildiğini, ancak bu ayrıcalığın nasıl bir kültüre verildiğini sorar. Bu kültür, UNESCO'nun her defasında kültürel çoğulculuğun önemini vurguladığı gibi (109) bütün insanlara mı aittir, bir başka deyişle, çoğulcu ve hümanistik midir? Yoksa, devletin inşa ettiği ve dayattığı hayali bir kültür müdür? UNESCO'nun farklılıkların uyum içinde birlikte yaşaması gerektiği söylemi ile içinde milliyetçiliği ve ulusal kimliği barındıran ulusal kültür söylemi nasıl bağdaşacaktır? Bu kültür ulusun

hangi kesimlerini kapsamaktadır? Bu konuda UNESCO tartışmalarının belirsizliğinden söz edilmektedir. Ulusu tanımlamak kolaydır ama ulusal kültür tanımı çelişkilerle doludur.

Ulusal kültürle birlikte oluşan "Amerikanlaşma" söylemi bir kültürün başka bir kültür tarafından egemenlik altına alındığı anlamını taşır. Ancak Tomlinson (113) bu noktada şu soruyu sorar: Aynı ulus içinde bir kültür diğer kültürleri egemenliği altına almışsa, ne yapılır? Bir başka deyişle, bu söylem, ne kadar inandırıcıdır? Çünkü bir kültürün tahakküm altına alınması demek bir tek kültürden veya kültür birliğinden bahsetmektir. Bir taraftan kültürünüzün tahakküm altına alındığından söz edeceksiniz, diğer taraftan da diğer kültürleri dışlayarak tek bir ulusal kültür birliğinden bahsedeceksiniz. Bu noktada tartışmamızın temel varsayımına ulaşmış oluyoruz. Avrupa Birliği, Avrupa kültürel kimliğini eskinin mitolojik ihtişamını alevlendirerek yeniden inşa ederken tek tek ulusal kültürel kalelerle nasıl baş edecektir? Bir taraftan "Amerikanlaşmaya" ve yabancı "öteki" kültürlerin istilasına karşı önlem alacaksınız, diğer taraftan da kendinizin kurguladığı bir kültürle Avrupa'yı istila edeceksiniz.

117

Michel Foucault'nun "her toplumda gücü elinde tutanlar söylemi denetim altına alırlar" ana tezi ve düzenleyici ilkelere taktığı "seyreltme prosedürleri" (24) kavramından hareketle, toplumsal seçkinlerin, içinden çıkılamayacak yoğun söylemleri (çoğulculuğu) nasıl seyreltildiğine ve bir çerçeve içine alınmış tek bir ulusal kültür kavramı üzerinde tekeli bir bilinç oluşturdıkları düşüncesine ulaşabiliriz.

Kültürel kimliklerin oluşturulması tartışması bizi kolektif kimlik tartışmalarına götürür. Morley ve Robins'e göre (1997:107), "kolektif kimlik, bireysel ya da toplumsal aktörlerin belli bir tutarlılık, bütünlük ve süreklilik kazanmalarını içerir." Alberto Melucci' (aktaran Morley ve Robins), kolektif kimlik oluşumunun hassas bir süreç olduğunu, toplumsal eylemin kurumsallaşmış biçimlerine benzediği ölçüde bir kurallar sistemine ve önderlik biçimlerine dönüşebileceğini; daha az benzediği durumlarda sürekli uyarılması gerektiğini ifade eder. Morley ve Robins, kolektif kimliğin toplumsal aktörler tarafından inşa edildiği düşüncesinden yola çıkarak kolektif bellek kavramını vurgularlar. Ulusal kimliğin ve kültürün inşası için ortak toplumsal belleğin, ortak geleneklerin ve yaşanmış bir tarih duygusunun sürekli canlı tutulması gerekir. Kolektif belleğin oluşmasında sınırın belirlenmesi "biz" ve "öteki" kavramlarının çağrıştırdığı içirme ve dışlama koşullarının sürekli olarak yaratılması çok önemlidir. Aksi halde, bütünlük ve süreklilik kesintiye uğrar ve parçalanma tehlikesi altına girer.

Ancak bizim klasik anlamda kolektif belleğin inşası sorununu sanayi sonrası ya da, bir başka anlatımla, örgütsüz kapitalizm çağında, sınırların her türlü elektronik sermaye ve ileti akışıyla ortadan kalktığı bir dünyada yeni mecralara taşımamız gerekiyor. Avrupa Birliğini merkeze alan bu makalemizin temel tartışması da bu noktada odaklanacaktır. Sınırların kalktığı bir dünyada ulusların; klasik anlamda içe kapalı, "öteki"ni dışlayan bir kimlik oluşturmalarının sakıncalarını göz önüne alarak; ulusal kültür, kolektif kimlik ve bellek inşasında yeni anlayışlara yönelmesi gerekiyor.

3. AB'nin Kültürel Çoğulculuk Çıkmazı

Avrupa Birliği, kitle iletişim araçlarının, özellikle televizyonun siyasi, toplumsal ve kültürel açıdan öneminin daha açık bir biçimde anlaşıldığı; serbestleştirme, özelleştirme rüzgarlarının kuvvetle esmeye başladığı 1980'lerde kültür sorunlarına eğilmeye başladı. Aslında, 1969'dan bu yana, devlet ve hükümet başkanlarının ve Parlamento'nun kültür alanında ortak hareket etme istem ve projeleri olmuştur. 1973 yılında, ilk defa kültür sorunları üzerine eğilecek bir birim oluşturulmuş ve buna bütçe ayrılmıştır (The European Community and Culture 1985). Avrupa Kültür bakanları arasında ilk resmi toplantı, 1984'de yapılmıştır. 1982'de kültürel etkinlikleri desteklemek amacıyla Avrupa Vakfı kurulmuştur. Vakfın amaçlarını; Avrupa kültür mirasının korunması, kültürel farklılık içinde birlik ruhunun inşası, kültür ve sanat emekçilerinin koşullarının iyileştirilmesi olarak kısaca özetleyebiliriz.

Kültüre olan bu ilgi temelde üç sorundan kaynaklanmaktadır. Birincisi, ekonomik bir topluluk olarak şekillenen AB, birlik ruhundaki eksikliğin kültürel işbirliği olduğunu geç anlamış ve bunu bir sorun olarak kabul etmiştir. Avrupa vatandaşlığı bilincinin kültür projeleriyle oluşturabileceğini, bu işbirliğinin ulusların kaynaşmasını sağlayacağını ve güçlü bir Avrupa yaratacağına inanmıştır. İkincisi, birliğin oluşturulmasının temelindeki felsefe kültür ve din akrabalığının öneminin kavranmasıdır. Ancak, akrabaların çeşitli nedenlerle kendi aralarında düşman kamplara bölünmüş olması, Birliğin geleceğini engelleyen en önemli sorundur. 1986 yılında Avrupa Kamu Televizyonları Konsorsiyumu EUROPA TV adıyla ortaklaşa bir televizyon yayını başlatma kararı almasına karşın, yayın işine giren üye ülke gazetecilerinin milliyetçiliği ve kendi ülkelerini yayınlarda ön plana taşıma kavgası yüzünden 1987 yılında yayınlar kesilmiştir (Maggiore 1990:71). Bu örnek, ulus devlet anlayışının 1980'lerdeki durumunu göstermektedir. Bugünkü durum o günden pek farklı değildir. AB, bir biçimde bu düşmanlığın aşılabacağına, ortak kültür projeleriyle milliyetçiliği aşan bir Avrupa süper devleti anlayışına dönüşeceğine inanmıştır ya da

kendini inandırmaya çalışmaktadır. Buradaki sorun da tarihin yeniden inşasıdır. Kültürel projelere ilgiyi artıran sorunların üçüncü ayağı, AB'nin karşı karşıya olduğu, bütün ikinci ve üçüncü dünyanın sorunu olan Amerikan kültür emperyalizmidir. AB ortak projelerle Amerika'nın önünü kesebilecek güçlü bir Avrupa kültür pazarının oluşturulmasını hedeflemiştir.

AB'nin görsel-ışitsel kültür politikaları sorunlarla doludur. Öncelikle görsel-ışitsel kültürün tanımı tam olarak yapılmamıştır. Görsel-ışitsel kültür, kültürün hangi anlamını kapsamaktadır? Kitle kültürünü mü, popüler kültürü mü, yoksa seçkin kültürü mü? Hemen hemen her ülkenin yasalarındaki kültür tanımları seçkin, ahlakçı ve eğitici anlamlarla doludur; televizyonlar da devletin bu misyonuna hizmet etmekle yükümlüdür. Ancak uygulamalar bu yönde değildir. Devletin ulusal çıkarlarla ilgili sorumluluğu ile özel televizyonların hizmet anlayışı çelişkiler ve sorunlarla doludur. AB'nin Amerikan istilasına karşı Avrupa yayınlarını korumak için koyduğu kotalar bu çelişkiler nedeniyle tam işlememektedir.

Diğer bir çelişki de AB'nin serbest dolaşım ve serbestleşme mevzuatından kaynaklanmaktadır. AB, serbestleşme ve serbest dolaşımı pazarın olmazsa olmaz koşulu kabul ederken eserlerin dolaşımına kota koyması, kar ve hizmet sınırlaması getirmesi çelişkilerle doludur. Görsel-ışitsel alanla ilgili olarak AB hukukunun 128. maddesi, "kültürel miras", ulusal ve bölgesel farklılıklara saygı", "üye ülkeler arasında işbirliğini özendirme ve destekleme", "Avrupa halklarının kültür ve tarihlerinin korunması" gibi alanlara vurgu yapmakta, Komisyon da kültürel alandaki çalışmalarını bu maddeye dayandırmaktadır. Ancak, üye ülkelerin serbest dolaşım kurallarına pek uyduğu söylenemez. Kültürel birliğin korunması ile ilgili önlemler ülkeden ülkeye değişir. Kotalarla ilgili ortak bir görüş yoktur. Daha doğrusu, ticaret kültürel kotaların önüne geçmektedir. Örneğin, İngiltere'de 1990 yayın yasası, yayınların %75'inin Avrupa kaynaklı olması ilkesini getirirken, çeşitli kesimlerden gelen eleştirilerin etkisiyle ve ABD'nin tepkisinden korkulduğu için bu uygulama 1991'de %65 olarak değiştirilmiştir. (Machet ve Robillard.t.y.:18). Avrupa Adalet Mahkemesi tartışmalı durumlarda serbest dolaşım ilkesi yönünde kararlar vermiştir. Belçika'da başka bir dilde kablolu yayını yasaklayan bir uygulamayı geri çevirmiş; serbest dolaşım ilkesine dayanarak, hiçbir alıcı ülkenin başka bir üye devletten iletilen programlar üzerinde denetim kuramayacağı kararını vermiştir (51).

AB'nin görsel-ışitsel yayın politikaları temelde üç nokta üzerinde yoğunlaşır: Serbest dolaşım, pazarın güçlenmesi ve teknolojinin uyumlaştırılması, kültürel farklılıkların korunması. Ancak AB'nin bu temel politikaları arasındaki uyumsuzluk hem piyasa koşullarından hem de Avrupa Birliği'nin yapısından kay-

naklanmaktadır.

Amerikan dağıtım şirketleri dünyada ve Avrupa'da büyük bir iletişim ağı kurmuştur. Nicholas Garnham'ın belirttiği gibi günümüzde "kar ve iktidarın kilit noktası, kültürel üretim değil, kültürel dağıtımdır (aktaran Morley ve Robins 1997:58). ABD'nin dil sorunu yoktur: bütün yapımları evrensel bir dil durumuna gelen İngilizce olarak seslendirilmektedir. İngilizce, dünya seyircisinin kulağına yabancı gelmeyen bir dildir. Amerika'nın kültürel çoğulculuk, farklı dillerin yaşatılması veya çoğulculuğun korunması gibi bir sorunu da yoktur. Amerika'nın tek amacı, güçlü ekonomi ve üstün görsel-ışitsel teknolojinin yarattığı olanaklarla dünya seyircisinin göz zevkine ve beğenisine hitap eden yapımlar üretmek, dünya pazarlarını ele geçirmektir. Avrupa seyircisi Avrupa yapımlarından çok Amerikan yapımlarına yönelmektedir.

"AB'nin farklı diller sorunu vardır. Avrupalı, İngilizceye aşina olduğu gibi Yunanca'ya, Portekizce veya İspanyolca'ya aşina değildir. Bu dildeki yapımlar alt yazılı da olsa, Avrupalı izleyiciye yabancı ve itici gelir. Ulusal dil, özellikle eski sömürgeci ülkelerde milliyetçiliğin bir göstergesidir. Örneğin, Fransız kendi dilinin konuşulduğu bir dünya yaratmak isterken İngilizceyi kendi ülkesinde konuşmaz ve konuşurmak istemez.

"AB, farklı ulus ve kültürlerden oluşan bir topluluktur. Dolayısıyla bu farklılıkları görmezden gelerek varlığını sürdürülemez. Ancak dilleri ve kültürleri izleyiciye yabancı yapımlarla kitleleri ekrana veya beyaz perdeye çekemez. Avrupa'da ses getiren yapımlar en güçlü AB üyesi ülkelere (İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya) çıkmaktadır. Piyasa koşulları içinde, diğer Avrupa ülkelerinin Amerika değil, öncelikle bu ülkelerle rekabet edebilmesi gerekir. Özetle ifade etmek gerekirse, Avrupa'da görsel-ışitsel sektörde çoğulculuğun yaşatılabilmesi, olaya piyasa mantığı ile bakıldığında, olanaklı görülmemektedir. Diğer taraftan, Avrupa'nın tarihten gelen bir "biz" ve "öteki" sorunu vardır. Gerçek bir çoğulculuğun önündeki en büyük engel "kültürel seçkinlik" sorunudur.

4. AB ve "Kültürel Kibirlik"

Morley ve Robins (1997:12), *Kimlik Mekanları* kitabının önsözünde Türkiye'nin AB üyeliği konusunda şöyle yazar: "Avrupalılar arasında, Türklerin gerçekten Avrupalı olmadığı, onların yabancı, dışarıklı kişiler olduğu duygusu hala mevcuttur." "Türk Kuran okur, operaya gitmez" gibi basmakalıp bir inanç vardır. Avrupalıların gözünde Türkler, "garip bir millettir." Avrupa Türkiye'nin Avrupalı

özelliklerini tanımamakta ısrar etmektedir. Morley ve Robins, Avrupa'nın kültürel kibirli liğinin nasıl değişmez bir önyargı oluşturduğunu ve Türklerden Batılılaşmasını isterken bile buna inanmadığını ifade etmektedir. Fedakarlık yapıldığında da bu fedakarlığı kabullenmeye yanaşılmasını kültürel kibirin kültürel nefrete dönüşmesi olarak açıklar.

Avrupa'nın bu kendine düşkün narsist kimliği Yahudi-Hristiyan ve Grek-Roma gelenek ve mirasına dayanmaktadır. "Ötekiler" (İslam ve Avrupa kökenli olmayan ülkeler) kolektif hafızadan çıkarılmıştır. Avrupa kalesi ve dayanışması iç barışla değil, birçok yazara (Morley ve Robins 1997; Hamelink 1993; Fontana 1995) göre, "ötekine" duyduğu korku ve nefret üzerine inşa edilmiştir.

Modernliğin Avrupa tekeline girmesi ve sadece Avrupanın yol gösterici liğinde ulaşılabilir bir ince uzun bir yol olarak görülmesi; bütün ülkeleri aynı yolun yolcusu olarak gören "tarihin sonu" ve "ideolojinin sonu" fantezisi, Batı'nın narsist kimliğinin yarattığı kendine özgü yorumlardır.

Batı ideolojisi ve tarihini merkeze alan bu görüş yanında, Samuel Huntington'un "uygarlıklar çatışması" tezi Avrupa'nın ötekine duyduğu nefreti haklılaştırmaktadır. Huntington'un küreselleşmenin zirveye yükseldiği 1993 yılında attığı bu teze göre (aktaran Bozkurt 1997), dünya ekonomik ve ideolojik olarak değil, kültürel farklılıklar nedeniyle bölünecektir. Kültürlerin özünü dinler, gelenekler ve alışkanlıklar oluşturur. Küreselleşme uygarlaşmış ülkelerin uygarlık bilincini artırdığı için uygar olmayan "öteki"ne karşı nefreti körüklemektedir. Avrupalı, "öteki" olarak gördüğü Polonyalıyı küreselleşme ile içiçe yaşadığı Afrikalı, Orta Doğulu, Asyalı göçmene baktıkça daha yakın din ve kültür kardeşi olarak görüyor ve içine alıyor. Uygarlık bilinci geliştikçe Atalara dönüş başlıyor; insanlar Türkleşiyor, Anadolulaşıyor, Asyalılaşıyor, Hindulaşıyor ve de Avrupalılaşıyor.

Huntington'un bu tezi bazıları tarafından saçma bulunsa da, Avrupa'nın kültürel seçkinciliğine bir dayanak oluşturmuş, tezin ortaya atıldığı tarihten sonra Avrupa'da Türkiye'ye karşı daha önce dile getirilmeyen açıklamalar daha rahat yapılabilir hale gelmiştir. Avrupa'nın bir Hristiyan Birliği olduğu, Avrupanın bir uygarlık kalesi olduğu ve bunun içinde Türkiye'nin yerinin olmadığı gibi. Avrupa'nın tarihten gelen kibirliliğine destek olabilecek Huntington tezine karşın, Bugün Avrupa aydınları bu kültürel kibirliliği sorgulamakta ve 21. yüzyılda Avrupa Birliği için yeni misyonlar oluşturmaktadırlar. Bu misyonları biçerken öncelikle Avrupa nedir sorusunun gerçekçi olarak cevaplandırılması gerekir.

Avrupa, çok karışık siyasi ve kültürel bir tarihe sahiptir. Bir dönem Katolik şemsiyesi altında bütüncül bir görüntü veren Avrupa, dinin dayanılmaz baskısına karşın, ulus devletlere ayrılmıştır. Bir dönem Hristiyan, bir dönem aydınlanmacı ve demokrat, bir dönem ulus devletçi olmuştur. Bugün Avrupa, dünya ile baş edebilmek için kendine yeni bir misyon edinmiştir. Bu misyon, salt Avrupalıların oluşturduğu bir tür devletler üstü bir devlet kurmaktır. Buradaki sorun, bu devletin kimliğinin nasıl oluşturulacağıdır. Bu kimlik ağırlıklı olarak Hristiyan kültürüyle özdeşleşmiş, Avrupa coğrafyası içinde yer alıp, kurgulanmış ortak bir Avrupa kültürünü benimseyecek kadar, göreceli bir tarihi geçmişe sahip ulusların oluşturduğu bir güç mü olacak, yoksa, kendi belirlediği misyonuyla çelişmeyecek çok kimlikli çoğulcu bir yapı mı oluşacak? Bu noktada ikinci sorumuzu da sorabiliriz: Kuruluş amacı, Amerika ve Japonya'ya karşı bir ekonomik güç oluşturmak olan ve bu gücün oluşturulması sürecinde kültürel kaynaşmanın önemini kavrayan AB için "öteki", öne sürdüğü her koşula evet diyen bir Türkiye midir, yoksa, kendi içindeki çoğulculuğu yaşatmayan ve "kültürel emperyalist" olarak sorguladığı ABD midir?

5. "Öteki" nin Yeni Anlamı

Giderek artan uluslararasılaşma, küresel ve yerel uzamların doğrudan eklemelenmesini olanaklı kılmaktadır. Belirli kentler ve bölgeler uluslararası ağlara eklemelenmekte ve yeni bir küresel ağ doğmaktadır. Bu küresel ağın içinde farklı gelişmişlikte bölgeler, kentler oluşmaktadır. Ulusal düzeyde dünyadan bağımsız siyasal ve ekonomik karar almak giderek zorlaşmaktadır. Erken kapitalizmin ulusal ve milliyetçi kimlikleri giderek aşınmaktadır. Bölgesel, yerel, kıtasal vatandaşlık kavramları ortaya çıkmaktadır (AB vatandaşlığı gibi.) Buna karşı bir savunma mekanizması olarak popülist milliyetçi politikalar ortaya atılmaktadır. Birbirinin içine girmiş böyle bir dünyada dine, ırka, kültüre dayalı bir kale oluşturmak ve buna çoğulcu demek ne kadar doğrudur; Öncelikle bu kalenin içindeki farklılıklar güvenceye alınmalı, daha sonra bu kalenin Avrupa aydınlanmasının temel tezi olan insan hakları ve demokrasi kalesi yapmanın yolları aranmalıdır. 21. yüzyılda, tarihten gelen basmakalıplaşmış dini, ırkı, kültürü farklı insan veya ulus anlamına gelen "öteki" kavramı sorgulanmalıdır.

"Öteki", çoğulculuğu yok eden, kültürleri bir potada eritip tarihin kültürel zenginliğinin hoyratça harcanmasına zemin hazırlayan uygulamaları sadece kâr ve güç adına dünyaya pazarlayan, demokrasi ve insan haklarını bütün dünyanın gözleri önünde hiçe sayan zihniyetlerin temsilcisi olarak tanımlanmalıdır. Oysa Avrupa, kendi kimliğini şimdiye kadar "öteki" karşıtımlarla yaratmıştır. Said'e göre (aktaran Bozkurt 1997: 16), Avrupa kendini pozitif olarak yorumlamak için dönem dönem

"çeşitli biçimlerde Doğu'yu ve daha sonra İslam'ı kapsayan "öteki" yarattı ve kendi beyazının karşısına karanlık bir Doğu manzarası çizdi. Bu "öteki" bazen çocuk, ilkel, gelişmemiş, hain, tembel ve ilgisiz; bazen de putperest, kafir, iblis, boş inanç sahibi, cahil anlamında kullanıldı. Avrupa'da yeni doğan bebekler bu inançlarla büyütüldü, eğitildi. Şimdi sorgulanması gereken asıl konu Avrupa'nın bu "öteki" bağnazlığıdır.

Ancak bu olumsuz görüntüye bakıp Avrupa'yı hemen yargılamamız doğru olmayacaktır. Edgar Morin'in ifade ettiği gibi (aktaran Bozkurt 1997: 15), "Eski Yunan ve Latin uygarlıkları ve onların temelindeki ilkeler Avrupa'nın kenarına aittir ve Avrupa'dan eskidirler. Hristiyanlık ilkesi ise Asya'dan gelmiştir ve Avrupa'da yayılabilmesi ancak bininci yılı tamamlamasından sonra mümkün olabilmıştır. Dolayısıyla, Avrupa'yı Avrupa'dan yola çıkarak anlamak zordur. O'nun birden çok yüzü vardır ve farklı yüzleri üst üste konulduğunda ancak belirsizlik yaratan bir kavramdır. Avrupanın birliği çoğulculuğundadır. Kendisi de çoğulcu ve çelişkili olan bu birliği, halklar, kültürler, sınıflar ve devletler arasındaki karşılıklı ilişkiler oluşturmuştur."

Fontana (1995) Avrupa'yı geleneksel bakışın dışına çıkarak yeniden yorumlarken önemli bir noktaya değinir. Geleneksel bakış, Avrupa aydınlanmasını idealize edilmiş ve bütünlüğünden soyutlanmış eski Yunan'a dayandırır ve "barbar" Doğu'dan ayırır. Oysa Fontana'ya göre Avrupa, yerleşik Yunan ile Yakın Doğu'nun bir karışımıdır. Yerleşik Yunan'ı hayal ürünü Yunan'dan ayırmak gerekir. Çünkü, Yunan kültürüne bütünsel olarak bakıldığında, hayal ürünü bir özgürlük saplantısının izleri görülür. Eski Yunanda'da da zengin-yoksul, kültürlü kent-geri kırsal, kadın-erkek ayrımı bugünkünden daha ileri boyuttaydı (15). Avrupa'nın Roma mirası da Fontana'ya göre tartışmalı bir konudur. Roma'nın sınırları ve paylaşılan ortak bir kültürü yoktu. Katılımcı demokrasi de yoktu. Eski Roma'da yerel dinler ve sayısız tanrılar vardı. Merkezi Roma yönetimi, kendi yönetimi altındaki çevre halkların kültürlerine çok az ilgi gösteriyordu. Aslında halk, imparatorluk halkları ve barbarlar (Keltler, Galyalılar, Galatlar, Gotlar, Vizigotlar, Germanler) olarak ikiye ayrılmıştı. Avrupa, üstün ırkın yaşadığı bir coğrafya olarak görülüyordu. Barbarlar üstün halkın sınırlarını bugün olduğu gibi önce göçmen, daha sonra da istilacılar olarak aşmıştı. Tarihçiler, Romanın yıkılışını uygar olmayan insanların istilasına, Romanın kırsal kesimi uygarlaştıramamasına ve onlardan kopuk ve merkeziyetçi olmasına bağlamaktadır (26).

Fontana tarihsel gerçeklerin ışığı altında Eski Roma'nın sorunlarını, bugünkü Avrupa'nın kimlik ve bütünleşme sorunlarına bağlıyor. Avrupa'nın iç ve dış barbarlar olarak basmakalıplaştırdığı dini ve kültürü farklı insanları bünyesi içine katmamak için verdiği mücadelenin özünde, eski Roma nasıl yıkıldıysa biz de

yıkılır psikolojisinin yattığını iddia ediyor.

Günümüzün pek çok aydın ve politikacısına göre, bizim toplumumuz başka barbarların, yani uygarlığımızı yok etmek için uzakta tutulması gereken kitlelerin yarattığı tehditle karşı karşıyadır. Dünyamızın gerçek sorunlarını göğüslemeye istekli olmadıkları için, zenginler ve yoksullar arasında gittikçe açılan uçurum ya da özgürlüğü kısıtlayan engeller gibi bölünmelere yol açan iç etkenleri çözümlemektense, Roma'nın gerilemesine ilişkin eski bostan korkuluğunu yeniden dikmek onlara daha kolay gelmektedir (29).

Hamelink (1993), Avrupa'nın milliyetçi, ırkçı ve ayrımcı bir görünüm sergilediğini ifade ettiği makalesinde, bu durumun bir bakıma Avrupa tarihinin klasik yapısından kaynaklandığını vurguluyor. Barbara Tuchman'ın Avrupalı politikacıların görüntüsü için kullandığı "aptallıklar geçidi" deyimine katıldığını, politikacıların tarih boyunca idare ettikleri kişilerin çıkarları doğrultusunda politika yapmadıklarını, soğuk savaş döneminde olduğu gibi Avrupa'nın her zaman ortak düşman yarattığı zaman kendini insan hakları açısından daha iyi tanımladığını, komünizmin çökmesinden sonra gerçek doğasının ne olduğunu açıklamakta güçlük çektiğini, Avrupa'nın artık demokratik ve insani idealler için birleşmesi gerektiğini ifade ediyor.

Benzer görüşleri savunan Galtung (1993), biraz daha ileri giderek Avrupa Birliği idealini masaya yatırıyor. Avrupa Topluluğunu değil Avrupa Birliğini eleştirdiği makalesinde. Birlik sözcüğünün gerisinde bir süper devlet yaratma idealinin olduğunu vurgulayarak AB'nin Avrupa milliyetçiliğini öne çıkaran tehlikeli bir formül olduğunu ifade ediyor. Avrupa Birliği, coğrafi, tarihi ve kültürel bir otorite olarak üstün güç ve ayrıcalık ideali taşımaktadır. Çizilen coğrafi sınırlar bu gücün dünyasal sınırlarını belirtmektedir. Avrupa idealinin yaratılmasında tarihin izlerini süren Galtung, Bugünkü Avrupa kültürünün oluşmasında İslamın, Türk'ün ve Arap kültürünün etkisinin görülmemezlikten geldiğini belirtir. Türklerin 1453'de İstanbul'u fethi, 1683'de Viyana kapılarına dayanmaları ve beraberlerinde getirdiği kültür, Arapların İspanya'yı fethi ve Granada ve Cordoba'da görülen fantastik kültür, müslümanların Antikite ile Rönesans arasında köprü işlevi görüp Rönesansı besleyen değer ve fikirlerin ortaya çıkmasında oynadıkları rol, nedense Avrupalı tarafından düşünülmesi bile zor gerçeklerdir. Avrupalı için Atina'nın Afrika dayanağını kabul etmesi de zordur. Avrupa esasta ırkçı olan bir Avrupa coğrafyasıyla uğraşmaktadır.

Avrupa'da ırkçılık konusunu işleyen Husband'a göre (1993) ise, Avrupa'da

etnik politikalar ve ırkçılık konusunda dramatik bir dönüşüm yaşanmaktadır. Topluluğun sınır politikaları yabancılara kapalı bir Avrupalılık bilincinin son yıllarda daha da önem kazandığını açıkça göstermektedir. Benzer görüşleri savunan Sclesinger'e göre, (1994:240-241), Avro-ideologların ortak amacı, coğrafi bir cemaat yaratmaktır. Ortak kültür hizmetleri aslında Avrupa ekonomisini küresel boyuta taşımak içindir ve emperyalist bir kavrayış içerir.

Görüldüğü gibi AB idealinin ideolojik ve kültürel anlamı üzerinde kafa yoran aydınlar genelde Avrupa benmerkezciliği, milliyetçiliği ve ırkçılığı üzerinde birleşmektedirler. Medya politikalarının da bu anlayışa hizmet ettiği fikrini biraz daha açmamız gerekiyor. Eski tarihin "barbar"larının yerini bugün daha yumuşak bir deyim olan ve Doğulu, Afrikalı göçmenleri ve İslami kapsayan, "öteki"ler almıştır.

6. AB'nin süper Avrupa Devleti İdeali ve Medya Politikaları

1988'den sonra AB'nin karar organları görsel işitsel politikaların geliştirilmesinde ve uygulanmasında eskiye kıyasla daha duyarlı davranmaya başlamıştır. Yalnız AB değil, tüm Avrupa devletlerinin Devlet ve Hükümet Başkanlarının katılımıyla oluşan Avrupa Konseyi de güçlü bir Avrupa görsel işitsel politikasının oluşturulmasında ve sınırsız Avrupa televizyonunun işlerlik kazanmasında önemli kararlar almış, AB Komisyonu ile işbirliği yapmıştır. Avrupa Konseyi'nin Rodos (1988), Madrid (1989), Strazburg (1989) bildirgeleri daha sonra AB'nin çerçevelediği yayın politikalarının üç temel konusunu belirlemiştir. Bunlar: sınırsız Avrupa Televizyonu, teknolojinin uyumlaştırılması ve kültürel farklılıkların korunmasıdır.

AB ise, 1992 yılı için planladığı "tek Pazar" politikası çerçevesinde insanların, malların ve hizmetlerin serbest dolaşımı ilkesinden hareketle görsel-ışitsel yayın politikasını üç temel felsefe üzerine odaklamıştır: TV programlarının serbest dolaşımı, program endüstrisinin (yapım-dağıtım) ve yeni teknolojilerin geliştirilmesi, kültürel farklılığın korunması.

Avrupa Birliği kararlarında daha önce seyrek kullanılan kültür sözcüğü, özellikle 1980'lerden sonra daha sık kullanılmaya başlamıştır. Avrupa kültürüne olan bu duyarlılık sadece üye ülkeleri temsil eden siyasi organlarda değil, özellikle

26 Avrupa ülkesini temsil eden Avrupa Konseyinin ortak bildirilerinde görülmektedir. 26 Avrupa ülkesinin Bakan veya temsilcileri ile AB Komisyon Başkanının 2 Ekim 1989'da Paris'te ortaklaşa imzaladığı Görsel İşitsel Eureka Bildirgesi (The European Community Policy in the Audiovisual Field-Legal and Political Texts) bunlardan en önemlisidir. Bu bildirgede açıklanan kültür ile ilgili önerilerin alt yapısı 1988 Rodos Bildirgesi ile hazırlanmıştır. Rodos'taki toplantıda Avrupa'ya ileride yön verecek kültürel temel siyasa belirlenmiştir. Temel siyasa olarak serbest program akışı, yaratıcılığın ve kültürel zenginliğin özendirilmesi, Sınırsız Avrupa Televizyonunun önemi ve güçlü bir Avrupa görsel-işitsel pazarının oluşturulması vurgulanmaktadır. "Audiovisual EUREKA adı altında bir dizi önlemin alınması için gerekli adımların atılmasına karar verdik" diye başlayan ve hemen hemen her satırında kültür sözcüğünün geçtiği Paris Bildirgesinde Rodos'ta belirlenen temel siyasaya dayanarak Avrupa kültürünün önemi, görsel işitsel pazarın canlandırılması için teknik, kültürel ve siyasal işbirliği, profesyonellerin desteklenmesi, pazar için önlemler dikkati çekmektedir. Özetle, bu önemli bildiride güçlü Amerikan görsel-işitsel pazarının karşısına ortak bir kültür ve Avrupa kimliği ile sıkı işbirliği içinde çalışan nitelikli bir Avrupa pazarı çıkarma önerilerini görüyoruz.

3 Ekim 1989'da çıkarılan AB Konseyi'nin çıkardığı yönergenin 4. maddesinde (Tekinalp 1993:21) Avrupa Topluluğu ülkelerinin televizyon programlarında Avrupa yapımı programlara önemli bir yer ayrılması ilkesi göze çarpmaktadır. Avrupa yapımı programların oranı, yayıncıların izleyicilerine sundukları programların bilgi, eğitim, kültür ve eğlence ağırlığına bağlı olarak kendi seçimlerine bırakılmaktadır.

AB Komisyonu, Avrupa'nın zengin kültürel çeşitliliğini, yaratıcılığını endüstri olarak bir üstünlük olarak görmekte, ancak farklı dil ve kültürlerin iyi bir düzenleme ve işbirliği eksikliği nedeniyle Pazar oluşturamadığı ve parçalanmış bir görüntü verdiği belirtilmektedir. Bu parçalanmışlığı önlemek için örneğin, İngilizce dışında Almanca eserleri Doğu Avrupa'ya, Fransızca eserleri Afrika'ya, İspanyolca ve Portekizce eserleri Latin Amerika'ya satmak gibi öneriler getirilmektedir. Komisyon, kültürel farklılığın ortaya çıkarılmasının Avrupa görsel-işitsel kapasitesinin genişlemesine daha çok katkı yapacağına, hem Avrupa'da hem de dünyada daha çok pazar olanağı bulacağına inanmaktadır (21). Diğer taraftan Komisyon; çoğulculuğu korumak, daha az görsel işitsel kapasitesi olan ve dilleri daha sınırlı alanlarda konuşulan bölgelere de ilgi göstermekte, beceri ve teknoloji transferi yaparak bölgelerin gelişmesini sağlayacak adımlar atmaktadır. BABEL (Broadcasting Across the Barriers of European Languages) projesi çokdilli yayınlar, dublaj ve alt yazı ile

ilgili çalışmalar yapmak üzere başlatılmış; ancak parasal olanaksızlık ve kültürel olarak Avrupa'nın böyle bir proje için hazır olmayışı nedeniyle 1995 yılında rafa kaldırılmıştır.

AB'nin Avrupa pazarını güçlendirmek üzere EAVE (European Audiovisual Antrepreneurs), bağımsız yapımcıları güçlendirmek için EURO-AIM (European Organization for an Independent Market), senaryo yazarlarını güçlendirmek için ESF (European Script Fund), dağıtımı güçlendirmek için EFDO (European Distribution Office) gibi projeleri hep ABD karşısında güçlü bir Avrupa pazarını hedefleyen çalışmalardır.

127

Birliğin görsel- işitsel alanda en başarılı çalışmalarından biri de EURIMAGE Fonudur. Asıl amacı, sinema sanatı ve endüstrisi dalında ABD egemenliğine karşı Avrupa sinemasını geliştirmek ve Avrupalı yapımcıları birlikte çalışmaya özendirmek olan bu Fona AB üyesi ülkeler dışında diğer Avrupa ülkeleri ve Türkiye de üyedir. Bu fonun katkısıyla yapılan filmler, gişe hasılatı düşünülerek yapıldıkları için eleştiriilmektedir. Fonun kurucusu Gaetono Adinolfi, senede yaklaşık 80 filme destek veren fonun sanattan çok gişe hasılatıyla ilgilenmesini eleştirmekte, ancak kendisine en çok hangi filmleri izlediği sorulduğunda ise, tecimsel yönü ağır basan filmlerin isimlerini vermektedir (Güven 2002). Bu durum bile, piyasa koşullarının ve izleyici beğenisinin sanat ve kültürel boyutun önüne geçtiğini açıkça göstermektedir. Kültürel çoğulculuğu geliştirmek için yazıda kalan ilkeler, piyasa koşullarının gölgesinde eriyip gitmektedir.

Görsel-ışitsel endüstrinin gelişmesini sağlamak için bir önlemler paketi olarak 1990'da başlatılan MEDIA 1 (Measures to Encourage the Development of the Audiovisual Industry) projesi, 1991-1995 yıllarını kapsamıştır. Görsel-ışitsel sektörün eğitimi ve gelişmesi için geliştirilen MEDIA 11 Projesi 1996-2000 ve profesyonel eğitim, rekabeti artırmak, proje geliştirmek, sinematografik eser dağıtımı gibi konuları kapsayan MEDIA 111 projesi 2001-2005 yıllarını kapsamaktadır. MEDIA 111 veya diğer adıyla MEDIA Plus projesi esas olarak zayıf kalmış bölgeleri dikkate alarak görsel-ışitsel endüstrinin gelişmesini amaçlamaktadır (Gül 2001:221-223).

7. Avrupa Medyasında Milliyetçilik ve Irkçılık

AB'nin medya politikalarını eleştiren Hamelink'e göre (1993), gerek Sınırsız Avrupa Televizyonunun maddelerinde gerekse, TV yayıncılığı ile ilgili AB yönergelerinde vatandaşın hakları söz konusu olduğunda fazla bir şey yoktur. İfade

özgürlüğünün çerçevesi, insan haklarının kısıtlı yorumunun ötesine geçmemektedir. Vatandaşın bilgiye ulaşması hakkında tam güvence yoktur. Hükümetlerin bilgi ulaştırma zorunluluğu ima dahi edilmez ve medya tekelleşmesine karşı etkin bir yaptırım da yoktur. Bireyin gizliliğinin korunması, bilginin güvenilirliği sorunlarıyla ilişkili olarak başarılı düzenlemeler yapılmamıştır. Yanlış bilginin düzeltilmesi konusunda, yanıt hakkı dışında, kapsamlı, caydırıcı düzenlemeler yoktur. Kamunun kültür alanını korumak ve vatandaşın karar mekanizmalarına katılımı için bir önlem alınmamıştır. Vatandaş katılımı olarak teknokratların, ekonomik ve siyasi oligarşinin kararları öngörülmektedir. Avrupa medyasının vatandaş çıkarlarına ne derece hizmet ettiğinin sorgulandığı makalede medya izleyicisinin vatandaş olarak değil, tüketici olarak kavrandığının altı çiziliyor ve medyanın gelişmesinin çoğunlukla özelleştirme, ticarileşme süreçleriyle belirlendiği vurgulanıyor.

Hamelink, Avrupa medyasının göçmen sorununu abarttığı görüşünde. 1990'da 12 Avrupa ülkesine göçmenlik başvurusu yapan insanların sayısı genel nüfusun %1'inden az olduğu halde, nedense görmemezlikten gelindiğini, Kenya'ya göç edenlerin sayısının Fransa, Almanya, Hollanda gibi ülkelerden çok daha fazla olduğunu belirtirken Avrupa medyasının göçmen sorununu abartarak ortak iç ve dış düşman yarattığının altını çiziyor. Irkçılık Avrupa'daki sosyal ilişkileri etkilerken, medya bu ilişkileri adeta klişeleştirerek etnik ırk ve azınlık gruplarını olumsuz olarak yansıtmaya devam ediyor. Avrupa medyası bu konuda düzenli yayınlarla Avrupalı'nın kafasında ırk ve etnik gruplarla ilgili olumsuz bir şema oluşmasında baş rolü oynuyor.

Husband (1993), sinema ve televizyon alanının sadece ekonomik bir etkinlik olarak değerlendirildiğini, etnik azınlığın tanımlanmış bir Avrupa içinde sınır politikalarıyla marjinal hale getirilerek pasif olarak temsil edildiğini ifade etmektedir. Ayrıca etnik azınlığın üye ülkelerin televizyon haberlerinde ve eğlence programlarında temsili ile ilgili çok sayıda ampirik çalışma sonuçlarına sahip olduklarını belirtmektedir (9). Bu sonuçlar, azınlıkların, ikinci sınıf vatandaş olarak temsil edildiğini göstermektedir. Husband ayrıca, etnik azınlığın elinde çok kısıtlı medya olanaklarının bulunduğunu, tekelleşmenin ve özelleştirmelerin bu kısıtlı olanakları da yok ettiğini ve medyanın milliyetçi ulusal politikaların güdümünde çalışan güçlerin elinde olduğunu belirterek, anaakım medya işletmelerine girmek isteyen etnik azınlık mensubu medya profesyonellerinin de marjinalleştirildiğini ifade etmektedir.

Avrupa medyasında milliyetçilik ve ırkçılık sorunu hiç gündemden düşmeyen bir araştırma konusudur. Mistry (1999), Gramsci'nin hegemonya

kuramından yola çıkarak Avrupa televizyon ve sinema filmlerinde beyaz hegemonik idealin nasıl inşa edildiğini anlattığı makalesinde, eski filmlerde çok yalın basmakalıplar olarak resmedilen etnik grupların bugünkü liberal toplum medyasında daha kabul edilebilir, ancak eskinin özünden sapmayan basmakalıplar olarak kurulduğunu dile getirir. Yapımcıların ve izleyicilerin siyahları yakından tanımamalarına karşın, gerçek temsillerden uzak basmakalıplar etnik azınlık gramerinin çatısını kurmakta ve bugünkü medyayı kuşatmaktadır. Film endüstrisinde çalışanların büyük bir çoğunluğu beyazdır. Kamera arkasında çalışan etnik azınlığın sayısında eskiye kıyasla bir artma olsa da çoğunluk beyazdır.

Vestermark (2002), Açık Toplum Örgütü OSI (Open Society Institute) tarafından yayınlanan raporun AB için uyarıcı olmasını dilediği makalesinde, Kopenhag Kriterleri'nin yazıda kalmaması, hayata geçirilmesi gerektiği çağrısını yapmaktadır. Raporda özetle şu görüşlere yer verilmektedir. Kopenhag kriterleriyle artık insan hakları konusu üye ülkelerin işlerini ilgilendiren bir sorun olmaktan çıkılıp AB'nin sorunu olarak kabul edilmiştir. Ancak, AB bu konuda çifte standart uygulamaktadır. Üye ülkeler şaşırtıcı bir biçimde azınlık sorunlarına ciddi olarak eğilmemektedirler. Azınlıklar için yapılan değişiklikler AB'yi görüntüde tatmin etmek için yapılmakta, hem üye ülkeler hem de AB bu konuda çifte standart uygulamaktadır. AB'nin üyelik için sırada bekleyen ülkelerin azınlık haklarını koruyup korumayacakları veya onlarla nasıl başedecekleri ile de ilgisi yoktur.

Azınlıkların medyada temsili ve istihdamı konusuna en duyarlı davranan BBC'nin konuya yaklaşımına göz atmamız Avrupa'da etnik azınlık sorununun bugünkü düzeyini anlamamız açısından yararlı olacaktır. 12 Kasım 2002 tarihinde saat 14.00 de yayınlanan bir BBC haberinde (<http://www.news.bbc.co.uk>), BBC kurumu tarafından izleyici ve yayıncılara uygulanan anket sonuçlarına yer verilmiştir. Araştırma, İngiltere'deki etnik azınlıkların televizyonda gerçekçi olarak yansıtılmadığını, bazı kanalların onları olumsuz olarak yansıtırken bazılarının da etnik sorunları basite indirgediğini veya görmemezlikten geldiği sonucunu ortaya çıkarmıştır. BBC, BSC (Broadcasting Standart Commission) ve ITC (Independent Television Commission) tarafından yayınlanan raporda BBC'de son beş yıl içinde etnik ırk temsiliyeti konusunda önemli gelişmelere karşın, hem ekranda hem de ekran arkasındaki karar mekanizmalarında etnik azınlık temsiliyetinin daha ileriye götürülmesinin gerektiği görüşüne yer verilmektedir. Bu raporun, kendi romanından uyarlanarak BBC'de yayınlanan *Babyfather* dizisine ırkçı basmakalıplar eklendiği eleştirisini getiren Patrick Augustus'un açıklamalarından sonra yayınlanması ilgi çekicidir.

Gibson, 26 Ocak 2004'de Guardian'da yayınladığı makalesinde, BBC

Genel Müdürü Grek Dyke'in BBC'nin "gizli bir beyaz" olduğunu açıklamasından tam 3 yıl sonra ulaştıkları nokta ile ilgili açıklamalarını konu etmektedir. Bugün, BBC çalışanlarının 1/10'i etnik azınlık mensubudur. Dyke, BBC'ye atandıktan hemen sonra kurumsal ırkçılığı yok edeceğini, 2003 yılı sonu itibarıyla genel personelin %10'unun, üst düzey yönetimin de %4'ünün etnik azınlıktan temin edileceğini açıklamıştı. Dyke'in Başbakan Blair ve medya patronu Rubert Murdoch ile yaşadığı hayal kırıklığı, Irak savaşı konusunda Hükümetle ve Amerikancı medya patronu ile ters düşen tutum ve davranışlarının özünde insan hakları sorununa duyarlı davranması yatmaktadır. Bugün giderek büyümekte olan BBC krizi ve onu istifaya zorlayan gelişmeler, demokrasinin beşiği kabul edilen İngiltere'deki beyaz Batı hegemonyasının açığa çıkan görüntüsüdür.

8.SONUÇ

AB kamuoyu, yılların koşullandırması ve günümüzde yaşanan olaylar nedeniyle İslam toplumlarına sıcak bakmamakta, hatta onlardan korkmaktadır. İslam kelimesi Orta Doğu ve dünyanın çeşitli yerlerindeki terör olayları ve intihar saldırıları ile birlikte ölümle, savaşla, kanla ve vahşetle özdeşleştirilmiştir. İslam alemi, ne yazık ki, gidişe dur diyebilecek ve bu imajı silebilecek hem ekonomik olarak güçlü hem de demokrasi ve insan haklarına saygılı bir devletler topluluğu ve dayanışma oluşturamamıştır.

Türklerin yoğun yaşadığı Almanya, Belçika, Hollanda gibi ülkelerde eğitim ve gelir düzeyi düşük, en alt düzeyde pis ve kirli işlerde çalışan, ülkesine dönmek için her türlü kısıntıya girip insanca yaşama olanaklarını en aza indiren, kendi kültürüne yabancı insanlardan kendini soyutlayarak kültürel ve dilsel gettolarda yaşayan Türklerin kültürü, Avrupalı tarafından köylülük ve ilkellikle özdeşleştirilmiştir. Buna, daha önce de örneklerle anlatıldığı gibi, üye ülkelerin milliyetçi ve ırkçı medya yayınlarıyla dini ve kültürel kimliği farklı insanlarla ilgili basmakalıp "öteki" imajının sürekli pompalanması eklendiğinde, ortaya eski Roma'nın sergilediği tablonun 21. yüzyıl versiyonu çıkmaktadır: Ayrıcalıklı merkezi halk ve içeride ve sınırda yaşayan barbarlar.

Türkiye'deki askeri darbeler, plansız, programsız, popülist, kısa dönemli çıkarlara yönelik yönetim anlayışları, insan hakları ve demokrasi eksikleri, Komünist Blok'un dağılmasından sonra, Türk Cumhuriyetleri ile uzun dönemli bir birlik oluşturma zaafı Türkiye'nin eksileri olarak özetlenebilir. Ancak madalyonun diğer yüzünde Türkiye'nin artıları olarak, AB'ye girme kararlılığını ve AB uyum programı içinde önemli bir yol almasını, İslam dünyasında tek laik ve demokratik ülke

olmasını, özellikle Cumhuriyet'ten sonra yüzünü hiçbir koşulda bir daha geri çevirmemek üzere Batı'ya dönmesini ve istikrarlı bir kalkınma dönemine girmesini görebiliriz.

AB cephesinden bakıldığında en büyük sorunun her ne kadar çok açık bir biçimde dile getirmeseler de din ve kültürel kimlik olduğu görülmektedir. Kamuoyu, ulus devletlerde büyük bir güçtür. Kamuoyu eğiliminin aksine karar almak, yönetimlerin asla cesaret edemeyeceği bir şeydir. Kamuoyu açısından en büyük engel de kültürel kimlik ve din farklılığıdır. AB organları açısından engeller ise; kamuoyu baskısı, Türkiye'nin büyük nüfusu ile karar mekanizmalarında oynatabileceği rol, alacağı yardımın büyüklüğü, kalabalık bir ülkeye tanınacak serbest dolaşım hakkının yaratacağı sakıncalar ve hepsinden önemlisi AB karar mekanizmalarındaki kişilerin çoğunluğunun aynı kamuoyunun fertleri olarak din ve kültürel kimlik konusunda ortak duyguları paylaşmasıdır. Bir süper Avrupa ideali de, daha önce açıkladığımız tarihi kolektif bilinç ve günümüz koşullarının yarattığı korkudan kaynaklanmaktadır.

Ancak, son birkaç yıldır eleştiri alan bu eğilim, AB seçkinlerini AB'nin bir 'Hristiyan Klübü' görüntüsü vermenin sakıncaları üzerinde düşünmeye yönlendirmiştir. Türkiye'nin en büyük avantajının ise AB'nin ve dünya kamuoyunun bu hassasiyeti olarak görülebilir. AB'ye tam üyeliğe bütün olanaklarını seferber etmiş, İslam dünyasının demokratik ve laik tek örnek ülkesi Türkiye'nin Birliğe kabul edilip edilmemesi 'Hristiyan Klübü'ne kabul edilip edilmemesi sorunununa dönüşmüş görünmektedir. Her fırsatta bütün kültürel kimliklere ve dinlere saygılı olduğunu, kültürel çoğulculuğu yaşam felsefesi kabul ettiğini açıklayan AB'nin Türkiye'ye yaklaşımı bu açıdan önem taşımaktadır. Ayrıca İslam alemine biz müslüman ülkelere karşı değiliz, bir Müslüman ülke olan Türkiye'yi koşulları yerine getirdiği için 'Birliğimize alıyoruz' mesajının verilmesi açısından da Türkiye'nin üyeliği önem taşımaktadır.

AB'nin bir 'Hristiyan Klübü' olarak kalması internet gibi hızlı, erişimi kolay ve sınırsız iletişim sağlayan enformasyon teknolojilerinin geliştiği ve giderek yayıldığı çağımızda pek olanaklı görülmemektedir. Bu iletişim teknolojileri sayesinde en küçük gruplar bile kendilerini ifade olanakları bulabilmekte, bir kale içine kapanan ve grupları dışlayan birliklere karşı internet aracılığı ile milliyetçi, demokratik veya fanatik tepkiler oluşturabilmektedir. Diğer taraftan, zamana, mekana, yerele kayıtsız kalan postmodern küresel bir kültür, her yere nüfus etmekte, bütün sınırları zorlamakta ve kültürel farklılıkları giderek azaltmaktadır. Küresel medya bir taraftan kültürel farklılıkları yok ederken diğer taraftan AB gibi ekonomik ve kültürel birlik

kalelerinin duvarlarını şeffaf hale getirmekte, içeriden dışarıya, dışarıdan içeriye enformasyon akışını kolaylaştırmakta ve sorgulamayı kolaylaştırmaktadır. Her ne kadar medyanın "bilinç oluşturma sektörü" gibi çalıştığı kabul edilse de, medyaya karşı duyarlılığın ve dolayısıyla tepkilerin arttığı çağımızda "karşı bilinç oluşturma sektörü" de gelişmektedir.

Batı'nın "öteki"ni ne kadar tanıdığı sorusu, üzerinde uzun uzun durulmaya değer bir sorudur. Batı bizi, bizim onu tanıdığımız kadar tanımakta mıdır? Batı'nın kendi dışındakileri ya hiç ya da çok az tanıdığını, onların resmedilmesinde basmakalıplaşmış ön yargıları kullandığını kanıtlayan sayısız araştırma vardır. Batı, "öteki"nin ülkesinde yaşamamakta, oysa "öteki" Batı ülkesinde yaşamaktadır; dolayısıyla Batı'yı tanımaktadır. Diğer taraftan Batı'nın "öteki"ne hep ihtiyacı olacaktır. AB, kurmayı planladığı süper Avrupa Devleti içinde ne kadar çoğulcu, kucaklayıcı, bütün kültürleri kapsayıcı olacaktır? Makalemizin temel sorusu budur. Bu sorunun yanıtı da çelişkilerle doludur. Süper Devlet ideali; işin özünde, kültürel çoğulculuk, kültürel miras, Avrupa ortak kültürünün yaygınlaştırılması gibi ideallerin gerçekleştirilmesine kapı açmak yerine, güçlü pazar koşullarının egemenliği altına girmenin koşullarını hazırlamaktadır. Bu süper devlette, Amerikan kültür emperya lizmine karşı getirilen önlemler, Avrupa görsel-işitsel pazarını ekonomisini güçlü, dilleri diğer ülkelere kıyasla daha geniş alanlarda konuşulan Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya gibi seçkin ülkelerin hakimiyeti altına sokacaktır.

Son söz olarak, AB'nin küresel ekonomik gelişmeler içinde kültürel bir Avrupa kalesi inşası zorluklarla doludur. 21. yüzyıldaki gelişmeler ışığında çok daha uzlaşmacı ve kucaklayıcı politikalar geliştirmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Bozkurt, Veysel (1997). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. İstanbul: Alfa
- Commission of the European Communities (1990). *The European Community Policy in the Audiovisual Field-Legal and Political Texts*. Directorate General Information, Communication Culture, Luxembourg.
- European File (1985). *The European Community and Culture*. August-September. Brussels.
- Fontana, Josep (1995). *Avrupa'nın Yeniden Yorumlanması*. İstanbul: Afa
- Galtung, Johan (1994). "Rethinking European Identity" *Media Development: Journal of the World Association for Christian Communication*.XL/4.
- Gibson, Owen (2004). <http://media.guardian.co.uk/bbc/story>. 26 Ocak 2004
- Gül, Ayşen Akkor (2001). "Avrupa Birliği'nde Kamu Hizmeti Televizyon Yayıncılığı: Sorunlar, Politikalar, Çözümler". İstanbul Üniversitesi, SBE. Yayımlanmamış Doktora tezi.
- Güven, Zeynep (2002). <http://arşiv.hürriyetim.com.tr/istanbul/türk/99/04/22isthab/36ist.htm>
- Hamelink, Cees J. (1993). "Europe and the Democratic Deficit" *Media Development: Journal of the World Association for Christian Communication*. XL/4.
- Husband, Charles (1993). "Europe, Media and Identities: The European Community and Ethnic Minorities" *Media Development: Journal of the World Association for Christian Communication* 40(4): 14-19.
- Locsley, Gareth (1988) *Audiovisual Production in the Single Market*. Luxembourg: Commission of the EC.
- Machet Emmanuelle ve Robillard, S. (t.y.). *Televizyon ve Kùltür: Avrupa'daki Politikalar ve Yasal Düzenlemeler*. Ankara: TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı.
- Maggiore, Matteo (1990). *Audiovisual Production in the Single Market*. Luxembourg: Commission of the EC.
- Mistry, Reena (1999). "Can Gramsci's Theory of Hegemony Help Us To Understand the Representation of the Ethnic Minority in Western Television and

Cinema" <http://www.theory.org.uk>

Morley, David ve Robins, Kevin (1997). *Kimlik Mekanları*. İstanbul: Ayrıntı.

Schlesinger, Philip (1994). *Medya Devlet Ulus*. İstanbul: Ayrıntı

Tekinalp, Şermin (1990). *Avrupa Topluluğu'nda Ulusal Kültür ve Televizyon: Sorunlar, Öneriler, Çözümler- Avrupa Deneyimi Üzerine Bir değerlendirme*
İÜ. Yayın No.:3772, Hukuk Fakültesi Yayın No.: 704. Avrupa Hukuk Arş.
Mer. Yayın No.:3.

Tekinalp, Şermin (2003). *Camera Obscura'dan Synopticon'a Radyo ve Televizyon*.
İstanbul: Der.

Tomlinson, John (1999). *Kültürel Emperyalizm*. İstanbul: Ayrıntı.

Vestermark, Birgitte (2002) <http://www.Eumap.org/ahatsnew/presscover>.
25 Kasım 2002.